

בתנאים לא נוחים. לא עמד לרשותנו מועדון קבוע והיינו נאלצים לנודד מקום למקום. הפעולה ההשכלתית התנהלה בהתאם לגיל. לימוד השפה העברית, תולדות תנועת הפועלים וההתישבות בארץ. נערכו בירורים על נושאים שונים, כגון: יחסינו למפלגות אחרות, הגולה וארץ-ישראל, מקומנו בתחום הפועלים הבינלאומית וכו'. אולם עיקרו של החינוך היה השאיפה להינוך עצמי, להגשמה אישית ולהתחדשות האדם והחברה.

אחד הפעולות העיקריות של הקן היה ארגון "מוסבות קיץ" לכל חברי הקן. כבר בשנת 1925 נערכו שלוש "מוסבות קיץ" כאלה של גליל קוטנה-זוצלאבך עליו נמנוא הקנים: קוטנה, זוצלאבך, זיכלין גומביאן ופלוצק. בראש הנהגת בגליל עמד הח' יעקב ריפתין.

מוסבות-הקיץ אורגנו לשם חינוך ליתר עצמאות, לחי צוחתא של הנוער מן העיירות הסמכות, להתקשרות לטבע והכרתו ולפעולות תרבותיות מרוכזות. כמובן, שהיינו מעוניינים במכסים וhapusחות של החניכים במושבות, אך לא קל היה הדבר. עקב חששותיהם של ההורים לגורלם ילדיהם צריך היה להשكيיע מרצ' רב כדי לשכנע את ההורים להרשות לבנייהם לצאת למושבות קיץ אלה.

הKEN אף נטל חלק בפעולות ציבוריות כלליות ומוניטין יצאו לנו עקב התמסרותו לפעולות קרן-הקימת, בהן תמיד זכינו לתפוס המקום הראשון. כמו כן השתתפנו בהפצת "השקל הציוני" ובliga למען ארץ-ישראל העובדת. בשנות השלושים ניהלנו את פעולות סניף "החולץ" בעירנו והטבענו את חותמנו על כל פעולותינו.

עם התבגרותם של חברי הקן הגיע העת לצאת ל"הכשרה", ככלומר להכשיר עצמו לעלייה ולהי קיבוץ. כבר בשנת 1926 יצא הקבוצה הראשונים ראשונה להכשרה בקישלניצה הסמוכה ללווז'ה ובמרוצת השנים יצאו חבריינו לנוקודות ההכשרה ברドום, קילצה, צ'נסטוחובה ואחרות. הרבה הייתה הברכה בתקופת ההכשרה, ונערות עד גיל 15: "צופים" — עד גיל 17-16 ובוגרים. פעלנו

kan "השומר-הצעיר" בקוטנה הינו אחד הקנים הוותיקים בפולין. קרובי לוודאי שהוא נוסד בשנות מלחמת העולם הראשונה, על-ידי האחים טורונצ'יק מלודז'. בתקופה היה נושא הקן אופי צופי מובהק, והתמסר ללימוד השפה העברית וידיעת הארץ. עם הוסדו זכה מיד להדר בקרוב הנוער היהודי המקומי, שכון חן נוערים נסוך היה עליו. הודות לפועלתו החינוכית ונאמנותו לערבי הציונות, זכה הקן לאהדה כללית בצדירות היהודית. זמן ממושך הוא נשא את שמה של הסטדרות הצופים או סניף להפצת תרבויות שע"י הסטדרות הציונית. בתקופה היה נער הקן ע"י ועד הורים של חבריו. הקן מרכיב היה ברובו מהנוער הלומד של שני בתיה הספר שבעיר: מתלמידי בית"ס "עם הספר" ומתלמידי הגימנסיה הפולנית. אני וחברי הצטרפנו לכך אחריו שיחח עם ראש הקן דואז יעקב ריפתין.

נוסף ליסוד האמוניונאלי שהיה בהצטרפותנו לכך פעם בנו גם הרצון להבליט את השוני שצין אותו, ע"י פעילות למען העם ולהיות מופת לאחרים. התנועה שימשה לנו כר נרחב לפעילויות חברתיות — ובמטרת הזמן עם גיבושה הרעיון כתנועת נוער יהודית המהנכת את חבריה לנאמנות לאומית והשואפת לחברת המבוססת על אדני צדק ושוויון, בה הקיבוץ משמש מופת לחיים האלה — ראנינו בתנועה אתגר למציאות הקודרת של היהודים בעיירות פולין. ואכן כזאת הייתה המציאות. גלי האנטי-سمיות החלו לגאות, וקומתו של היהודי שחה. רבים היו הפתرونנות למצוות החיים שמפלגות לא-ציוניות העלו בפניו הציבור היהודי. ובהקשרי לוויכוחים שניהלו ה"בונד" והקומוניסטים שנערכו גם בביטנו (אחי השתתפו למפלגות האלה), ידעת כי במפלגות אלה לא מצא את דרכיו ולא את הדרך לתקומת עמו.

פעולות הקן

משלוש שכבות גיל היה מרכיב הקן: "כפרים" — נערים

"עם גידול הזרם מורה עזבו רוב חברי התנועה את העיר
ובמיוחד עזבה השכבות הבוגרות וביניהם גם אני".

החלום על מחר חדש

לדברים אלה מוסיפה הח' צפורה מרוז (קיבוץ גוית) שהיתה אז חניכה צייר בקן: "לאחר שככל שכבת הבוגרים ברחה מורה נשארנו אנו הצעירים ללא כל הדרך. היינו אובדי עצות ולא ידענו מה לעשות. מדי פעם, עת הנסיבות הניחו לנו, היינו נפגשים ומעלים זכרונות. היינו בתקווה שהכל יחלוף מהר, חבריינו ישבו בביתה והי התנועה יחדרו. בטוחתני, כי אילו היו נשאים כמה חברי משכבת הבוגרים ודאי היינו ממשיכים בפעולות בהתאם לתנאים שנוצרו בימים ההם.
כך עבר علينا תקיע מלא דאגות וגזרות שנוצרו הגרמנים עליינו.

"בקיים שנות 1940 ניתנה הפוקדה לעזוב את ביתינו ולבור לגיטו. אין בכוחי לתאר את הגיטו על זועותיו ותנאיו המחרידים, אפי-על-פי-כן חיפשנו איש את רעהו והיינו אף נפגשים יהדי. הפגישות היו צורך חיוני פנימי של כולנו, כדי להימלט לרגע קטן מתחני הgingenom. להעלאת זכרונות מימים עברו. לעיתים קראנו ספרים וחלמנו על מחר אחר. אפילו לשיר אסור היה לנו, שמא יגלו אותנו, וכי כמוני ידע מה רב כוחה של השירה בצדותה לעזר לאדם ביגונו ועצבונו.

"הפגישות שהתקיימו על אחת הגבעות שבתווך הגיטו ידועות היו לחברינו בלבד. היינו מציבים שומרים מפקד השוטרים העולים היו לגלותנו, והרי הם עשו הכל לדכא כל ניצוץ של ארגון. ולמרות שלא נעלמה מעתנו הסכנה הכרוכה שבפגישות אלה, הרגשנו בהן צורך עז לשמרית המגע בין חברי. עם החוץ לא קיינו כמובן שום קשר. מנוקדים היינו מן העולם לחלוות..."
אכן, קן "השומר-הצעיר" בקוטנה רשם דף מזהיר בתולדות הנעור המקומי. חינכו לשינוי ערכיהם, שאיפתו להגשמה עצמית, ולפעילות ציונית הביאה עשרות חברי לחיה קיבוץ בארץ הנמצאים ביום באילון, בית-אלפא, גוית, גלאון, מרחביה, עברון, עין-החרוש, עין-שמר, רמת-השופט וכן עשרות רבות של חברי הפעילים ביום בישראל בתחוםים שונים. ובזה זכותו וערךו של קן השומר-הצעיר בקוטנה.

שכן כך נתגשו גופים חברתיים אשר היו הנושא העיקרי בהקמת קיבוצים בארץ-ישראל וכן הסתגלו לעובדה פיזית שרוכם לא התנסו בה מעולם.

על סף הקץ

הkan ידע תקופות של גאות ופל בפערתו. שערי הארץ היו נעלמים. התקווה לעלייה מהירה — קלושה ושנים רבות נדרש היה לשחות בהכשרה. שכבת הבוגרים בקן הצטמצמה ולא היה מי שיכול להתמודד עם הרעינות הנפסדים של ה"ובונד" והשמאל הקיצוני אשר סתמו את הגולל על התנועה הציונית. כזה היה מצבו של kan בשנים 1935–1936 שמנה אז יותר מ-200 חניכים שמדריכיו היו חברי ההכשרה השומרית בקוטנה (פודלטיה א'). לאחר זמן קצר נצטמצם מספר החברים ל-150. חלק מגודוד הבוגרים לא יצא להכשרה ונחשב כעווז את התנועה.

עם הכיבוש הנאצי החל kan להתארגן מחדש. בדו"חות שנשלחו מהkan להנהגה הראשית על-ידי דב טרשמל (שניים מהם שמורים במכון רינגלבלום ופוטוסטאטים ב"יד ושם") כתוב הח' עזריאל מרוז (כיום חבר קבוץ גוית) בקיים שנות 1939: "למרות המתייחות ששרה בעיר וריה המלחמה שהורגש באוויר, פעל kan כהמיד. במיוחד פעילות היו שכבת "צופים", "צופים-בוגרים" ו"בוגרים". בغال חסר מועדון לא הייתה פעילות בשכבות הצעירות. ביולי יצאה שכבת "צופים" למושבת-קיז בדורז'ין שעל נהר ויסל. לאחר שבועיים פוזרה המושבה בפקודת השלטונות בנימוק של הפרעת הסדר הציבורי: לאחר שובנו הביתה התברר שככל יתר המושבות פוזרו מטעמי בטחון. שכבת הצופים-הבוגרים כבר לא יצאה למושבת-קיז, אך kan המשיך לפעול ופעולותיו נערכו בגנים הציבוריים עד ל-1 בספטמבר 1939. לאחר פרוץ המלחמה התקיימו פגישות בודדות של חברי ואחת מהן הייתה — עזורה לפלייטים — לחברי התנועה שברחו מבידגושץ', ולוצלאב, טורון פוזנן שהיו בדרך לוארשא.

"ב-16 בספטמבר נפלה העיר בידי הגרמנים. נפסקו הפגישות, ולאחר התארגנות-מה חידשנו שוב את הפגישות. עיקר הפעולה הייתה כיצד להסתיר את מעט הרכוש של kan. בפגישה עם דב טרשמל ועם חברי שכבת הצופים הוחלט להחביא את דגלי kan וגדודי הצופים ואילו את החברות בעברית ובפולנית לשירות.

קבוצת חברי מ"השומר-הצעיר"
א. גראופע פון "השומר-הצעיר"